

Reactie PAN/AHS op Uitnodiging gesprek publieksbereik en participatie in de archeologie

Vanuit de expertise van PAN/AHS kan gereageerd worden de vragen m.b.t. ambitie 2: Publieksbereik en participatie als basisvoorziening en de mogelijkheden buiten de Malta-archeologie, en ambitie 3: het organiseren van een leeromgeving.

PAN biedt een (digitale) omgeving waar zoekers/amateurs/vrijwilligers hun vondsten (uit landbodems en waterbodems) die tot het erfgoed van Nederland behoren kunnen melden. Het zoeken naar vondsten uit het verleden is een mooie hobby, maar niet vrijblijvend; het melden van vondsten is verplicht. Hiervoor moet dan wel een goede mogelijkheid worden geboden. Hierin voorziet PAN sinds 2016.

In Nederland bestaan ruim 25 ArcheoHotspot locaties waar publiek, vrijwilligers en professionals elkaar ontmoeten, vragen kunnen stellen of meehelpen aan een archeologisch 'citizen science' project. **ArcheoHotspots zijn plekken waar je zelf kennis kunt maken met archeologie. Je kunt er gratis binnenlopen en meehelpen met (de uitwerking van) archeologisch onderzoek.** Het is de ambitie, naast het vergroten van het aantal ArcheoHotspots in Nederland, om de vormen waarin publiekparticipatie t.a.v. plaatsvindt verder uit te breiden. Zo wil het landelijke initiatief ArcheoHotspots de actieve participatie van het publiek bij het Nederlandse Archeologisch onderzoek bevorderen. Het doel is niet instructie, educatie, promotie of ledenwerving. Wel handen en voeten geven aan twee nogal verschillende dingen: dat 'archeologie' van ons allemaal is en dat wat ú ervan vindt, de associaties die ú heeft, niet minder waardevol zijn dan een wetenschappelijke analyse. Hierin voorziet de ArcheoHotspots sinds 2015.

Onze reactie op ambitie 2 en 3, en het adviesrapport van de RvC:

2.a Mogelijkheden buiten de Malta-archeologie

Is er aanleiding om ook buiten de Malta-archeologie publieksbereik en participatie in de archeologie te vergroten? Bijvoorbeeld voor educatieve doeleinden, voor ondersteuning van of samenwerking met burgerinitiatieven, of om met archeologische activiteiten andere maatschappelijke doelen te dienen? Zo ja, welke bestaande initiatieven, (vrijwilligers)organisaties of voorzieningen kunnen hiervoor worden ingezet? Zijn er daarnaast extra voorzieningen nodig?

PAN beweegt zich grotendeels buiten de Malta-archeologie. PAN maakt het voor burgers die zoeken naar vondsten uit het verleden mogelijk om passief of actief te participeren (het melden van vondsten, online de eigen collectie vastleggen, meedoen met PAN-activiteiten/werkzaamheden/onderzoek) en bereikt een breed publiek door middel van het gestructureerd tonen van de gemelde vondsten op de PAN-publiekssite.

Wij ervaren dat de groep zoekers die vondsten meldt/zelf registreert divers is wat betreft de wijze waarop men wil of kan participeren bij PAN. Bovendien hebben de zoekers zelf mogelijkheden gecreëerd (online discussiefora, bijeenkomsten (zoekdagen), tijdschriften waarin kennis en verhalen worden gedeeld) om hun omgang met erfgoed te delen. Deze al lang bestaande en goed georganiseerde 'erfgoedgemeenschap van zoekers' staat op zichzelf, wordt niet door erfgoedprofessionals georganiseerd/gefaciliteerd.

Ook weten we dat er een groep zoekers is waarmee wij niet in contact komen. Wij weten echter niet goed waar dit aan ligt. We tasten in het duister over de omvang van deze groep, hun wensen en motivaties.

Vanuit onze ervaringen willen wij over publieksbereik en burgerparticipatie meegeven:

- Een “diepgaander onderzoek naar publieksbereik” zoals besproken in het advies van RvC is van groot belang, en hierin zal ook gevraagd moeten worden naar de wensen en ideeën van burgers over participatie. Ook zal moeten worden nagedacht hoe een grote groep ‘stille’ erfgoedgeïnteresseerden kan worden bereikt; ‘gebruikelijke’ (digitale) kanalen en papieren tijdschriften lijken niet voldoende te zijn. Het onderzoek zal duidelijk moeten maken of en hoe divers deze wensen met betrekking tot participatie zijn, en waardoor burgers eventueel belemmeringen voelen. De resultaten van een dergelijk onderzoek is een mooie basis voor partijen buiten de Malta-archeologie (waaronder PAN) om hun visie en ambitie met betrekking tot burgerparticipatie en publieksbereik concreet te formuleren.
- Beloning voor de participant?: het komt voor dat vrijwilligers belangrijke bijdragen leveren aan de professionele erfgoedpraktijk. Deze bijdragen komen vaak voort vanuit hun hobby, maar soms wordt wel naar mogelijkheden voor een vergoeding/beloning gevraagd. Wij zouden hier graag een algemeen gedeeld uitgangspunt op geformuleerd willen zien. Nooit vergoeding omdat..., soms wel, in geval van ..., etc. Mochten er mogelijkheden voor vergoeding komen, dan niet via ingewikkelde aanvragen die burgers moeten doorlopen maar een helder en eerlijke verdeling.
- Meer structurele financiering voor ondersteunen participatie via PAN en AHS: het gaat vaak niet vanzelf. Het contact zoeken en onderhouden met honderden of zelfs duizenden erfgoedgeïnteresseerden is geen sinecure en kost veel tijd, meer dan er nu beschikbaar is bij organisaties die er nu al actief mee bezig zijn. Medewerkers bij organisaties waar burgerparticipatie al in de doelstellingen of als ambitie is geformuleerd meer ruimte geven door financiering vanuit het Rijk. Organisaties zoals PAN en AHS zijn geen project, maar een voorziening.

Vanuit de ArcheoHotspots is er zeker een behoefte om buiten de Malta-archeologie om publieksbereik en participatie in de archeologie te vergroten. Hoewel de ArcheoHotspots al bijna 7 jaar bestaan, is het binnen Nederland en Europa nog een betrekkelijke nieuwe participatieve manier om het publiek deel te laten nemen aan archeologisch onderzoek, het gesprek aan te gaan of om iets te leren over zijn/haar vondst. Over deze vorm van burgerparticipatie en publieksbereik willen we graag het volgende meegeven.

- De ArcheoHotspot is in de eerste plaats een dialoogzone, waarin vaak het archeologisch materiaal wat op tafel ligt centraal staat, waartoe het publiek zich kan verhouden. Deze “keukentafel voor een wederkerig erfgoedgesprek a.d.h.v. archeologisch materiaal, zonder bijbedoelingen” staat feitelijk los van Malta, maar kan daarbinnen wel een plaats krijgen.
- Daarnaast bevinden de ArcheoHotspots zich op het snijvlak van wetenschappelijk onderzoek, beleid (vondstregistratie via PAN) en publiek. Op de eerste plaats zijn het plekken waar het publiek mee kan doen en meegenomen kan worden in het archeologisch proces (van hun omgeving). Daarentegen is vaak binnen het archeologisch proces geen tot nauwelijks ruimte voor publiekparticipatie, terwijl bij veel ArcheoHotspot locaties de wens bestaat om een brug te slaan tussen de commerciële archeologie in hun omgeving (denk aan een nabijgelegen opgraving waarbij vrijwilligers/locals/publiek/geïnteresseerden kunnen mee participeren en begeleid/ondersteund worden). In de praktijk gebeurt dit alleen incidenteel, wat vooral komt door een gebrek aan tijd, geld en mankracht. Dit zelfde kan ook gezegd worden voor het proces na de opgraving, namelijk de uitwerking van het archeologisch materiaal, waarin de ArcheoHotspots zeker een rol kunnen vervullen.
- Met de opkomst van de nieuwe mobiele ArcheoHotspots, kunnen deze hotspots een ondersteunende (publieks)functie bieden bij opgravingen. Inmiddels bestaat er een mobiele Hotspot op de Veluwe (Harderwijk, Nunspeet, Epe, Ermelo en Apeldoorn) en Zuthpen.
- Het is van groot belang dat georganiseerde vrijwilligersbewegingen, zoals de AWN, DDA, Hotspot vrijwilligers beter moeten worden erkend, ondersteunt en gefaciliteerd.

- In het afwegingskader moeten vrijwilligers/locals/burger/publiek/geïnteresseerden een prominentere plaats krijgen.

2b. Relatie met Malta

Zouden de initiatieven, (vrijwilligers)organisaties of voorzieningen ook een bijdrage kunnen leveren aan publieksbereik en participatie binnen de Malta-archeologie? Zo ja hoe en onder welke voorwaarden?

Wij denken dat het mogelijk maken van erfgoedparticipatie buiten de Malta-archeologie, in welke vorm dan ook, ook de betrokkenheid bij Malta-archeologie vergemakkelijkt en vergroot en als voorbeeld kunnen dienen. Ook kan Malta-archeologie aansluiten bij reeds bestaande initiatieven.

Concreet kunnen we de wens noemen die bij veel detectorzoekers leeft om betrokken te worden bij Malta-onderzoek of andere ontwikkelingen. Er zijn enkele prachtige samenwerkingen te noemen, waarbij zoekers veel terrein afzoeken dat bij natuurontwikkeling, waarbij vondsten aan het licht komen die anders ongezien verloren zouden zijn gegaan. Een ander voorbeeld is de deelname van vrijwillige zoekers bij het detectiewerk bij het aanleggen van opgravingsvlakken. Echter, er is ook soms een zwarte pagina te noemen: zoekers die vondsten niet inleveren. Verder speelt natuurlijk een mogelijke complicatie in het commerciële stelsel: de beschikbaarheid van zoekers moet bij een aanbesteding voor alle partijen beschikbaar zijn, omdat het anders prijsverstorend werkt. Kortom, er liggen mooie kansen om vrijwillige zoekers in de Malta-praktijk in te zetten, maar de implementatie hiervan moet doordacht gebeuren. PAN (en met name de Adviesraad ervan) zou hierin een rol van betekenis kunnen en willen spelen.

Leeromgeving organiseren

3. Een aantal van u heeft aangegeven ervaringen te willen uitwisselen en best practices te willen delen. Ook zijn er vragen over de effecten van participatie. De Raad voor Cultuur adviseert om een landelijke voorziening te treffen: een organisatie met visie en expertise, die in lokale projecten advies op maat kan geven over hoe mensen in die specifieke omgeving bij archeologie betrokken kunnen worden en bijscholingsactiviteiten organiseert op het gebied van publieksbereik en participatie. Is hier behoefte aan? Zo ja, waar moet een dergelijke voorziening aan voldoen?

Een organisatie waarin datgene wat geleerd is van de initiatieven die er waren/zijn, wordt omgezet naar visie en expertise is mooi. Tegelijkertijd zou dit een organisatie moeten zijn waar de burger kan aankloppen om zijn/haar wensen of ideeën kenbaar te maken en daarbij hulp kan krijgen. De organisatie is er om de ervaringen met publieksbereik en participatie te evalueren, zonder oordeel, zodat zowel erfgoedprofessionals als burgers hier kennis van kunnen nemen.